

Ռաֆֆի

Արայն պատերազմի դաշտունը

(Առասպել)

Եվ գյուղութան (Շամիրամայ) ի ծով,
Եվ բան ի նմանէ՝ ուլունք Շամիրամայ
Ի ծով: Այլ թէ ախորժես առասպել
և Շամիրամ քար՝ առաջին քան գՆիորէ:
ԽՈՐԵՆԱՅԻ

Ա

Մութ գիշեր էր: Ոչ մի աստղիկ
Չէր երևում երկնքեն,
Եվ լուսինը՝ սգվորի պես՝
Գունատված էր յուր դեմքեն:
Իսկ կայծակը հրեղեն սրով
Կտրատում էր ամպերը,
Եվ որոտը՝ գոռգռալով՝
Դղրդում էր լեռները:
Մրրիկը կատաղաբար
Մոնչում էր սուկալի,
Ահ ու զարգանդ վեր էր բերում
Տարտարոսից լիուլի:
Հագարամյա ծերցած կաղնին

Խլում էր նա արմատեն,
Գագաններն յուրյանց որջում
Սարսափել էին արդեն:
Հեռու դաշտում, ծովակի մոտ⁷
Տեղ-տեղ վառվում էր կրակ,
Զինվորական վրաններում՝
Աղոտ փայլում էր ճրագ:
Բաբելական հաղթող գորքի
Զետեղված էր անդ բանակ,
Գիշերապահ զինվորներով
Պատած էր յուր շրջանակ:
Այն դաշտումը շատ դիադեզ
Ընկած էին դիակներ,
Քաղդեացի, հայ զինվորներ,
Ասորի և պարսիկներ:
Եվ այն տեղում անթիվ գեներ՝
Տեզ և վահան, աղեղ, նետ,
Այն քաջերի դիակի մոտ,
Ընկած էին նոցա հետ:
Այն դաշտը ներկայացնում էր
Զարհուրելի տեսարան,
Մինը ձեռքով բռնած ուներ
Կրած վերքին լայն բերան,
Ողորմելի նա յուր ձայնով
Մորմոքում էր՝ ախուվախ,
Եվ յուր վերջին հանգստության
Նա կոչում էր անգութ մահ:
Մինն, արդեն հանգստացած
Խորին քնով օրհասին,
Յուր ընկերին գիրկն ածած,
Ննջել էին միասին...

Բ

Իսկ կոիվի ահեղ դաշտում
Թափառում էր Շամիրամ,
Հենն առած յուր նաժիշտներ
Մանուկ կուսանց ողջ երամ
Նա տխուր էր... սգվորի պես,
Լաց էր լինում լուռ, մնջիկ,
Եվ առջևից աղոտ լապտեր
Քարշ էր տալիս մի աղջիկ:
Դիակների մեջը մտած,
Նա հուսահատ շրջում էր,
Եվ արյունը նորա ոտքերն
Կարմիր գունով թրջում էր:
Պտոռում էր նա՝ մորմոքելով՝
Մինին ահեղ ական դաշտում,
Որին սիրում էր թագուհին,
Որպես աստված էր պաշտում:
Հանկարծ վազեց մոլեգնաբար
Եվ նա գրկեց մի դիակ,
Հրաշագեղ էր այն քաջը,
Մանկահասակ պատանյակ:
Ներկված էր նա արյան մեջ,
Որպես կարմիր մի ծաղիկ,
Եվ մրահոն նորա աչեր
Դեռ ժպտեին քաղցրիկ:
Նա ձախ ձեռքով կրեր վահան,
Աջումը՝ տեգ ահագին,
Եվ պողվատից թանձր գրահ
Չգեցել էր յուր հագին:
Գլխին ուներ փետրազարդ
Արքայական սաղավարտ,
Հսկայատիպ էր այն քաջը
Հզոր, ահեղ տղամարդ:
Չէր հասարակ նա մի զինվոր,

Կամ մի արի գորապետ,
Ոչ նախարար պատերազմող,
Ոչ թիկնապահ, ոչ ասպետ:
Արծվանիշ շքանշան
Կրեր նորա պարանոց,
Գոհարեղեն նորա քամար
Մթումը փայլեր որպես բոց:
Նորա դեմքն և կերպարանք,
Այնքան վսեմ, վեհաբար,
Արքայագարմ մի իշխանի
Բերեր հզոր ինչ տիպար:
Նա վավաշոտ Շամիրամի
Էր ցանկության ցնորքը,
Որո համար նա կոտորեց
Այնքան զինվորն ու գորքը:
Բայց անբախտի վատված իդձը
Մնաց նորա սրտումը,
Չի այն քաջը մահվան քնով
Ընկավ կովի դաշտումը:

Գ

Իսկ թագուհին այն տարփավոր
Դիակից չէր հեռանում,
Առած նորան յուր գրկի մեջ
Մրմնջում էր, մեռանում...
Համբուրում էր նորա թշեր,
Համբուրում էր աչք և ունք,
Արնով ներկված գանգուրներին
Հպեցնում էր յուր շրթունք:
Եվ երբեմն մորմոքելով
Ճնշում էր պինդ յուր կուրծքին,
Լվանում էր նա արտասուքով

Արյունը նորա վերքեն:
Երկար այնպես մոլեգնաբար
Գրկած ուներ նորա դին,
Եվ վարդագեղ նորա արյամբ
Մարել կամեր հուր սրտին:
Մինչ վերջապես տվեց հրաման
Նաժիշտների նա խմբին,
Տանել շուտով դեպ յուր վրան
Ցանկալի գյուտն այն անգին:
Եվ աղջիկները մատդերամ`
Հավերժահարսունք գիշերային
Յուրյանց փափուկ կուրծքի վերան
Առին դիակը բոսորային
Շուտ հասուցին Շամիրամա
Ոսկեթելով գործած վրան,
Խունկ, կնդրուկ և ծաղիկներ`
Շատ ցանեցին նորա վերան:
Իսկ թագուհին արեց հրաման
Ողջ նաժիշտներին հեռանալ,
Ոչ ոքին յուր մոտ չըթողուլ,
Յուր պատվերը չընոռանալ:

Դ

Նա կախարդ էր, ուներ հուրուք
Եվ հուլունքներ դյութական,
Քաղդեացի քավդեայներից
Ուսավ արհեստը մոգական:
Նա վիուկ էր` սերտ բարեկամ
Աներևույթ դիվաց զարմին`
Եվ ախտարքին յուր գորությամբ
Շուտ կախարդեց քաջի մարմին:
Եվ շնորհիվ նորա հմայքին

Ահա իջան Հարալեզ դիք,
Ոսկիամորն Անահիտի
Էին դասերք և որդիք:
Եվ Հարալեզք սկսեցին
Լիզել վերքը դիակին,
Բժշկվեցան իսկույն նորա,
Շունչ ստացավ քաջի հոգին:
Եվ շատ չանցավ, շուտ ջերմացավ
Այն սառուցյալ, մեռած դիակ,
Կարծես նորա երակներում
Կենդանության վառվեց կրակ:
Եվ ի՛նչ հրաշք, հզո՛ր աստված,
Նա բաց արեց աչքերը,
Որպես անուշ քնեն զարթնած,
Կանգնեցավ ոտքի վերա:
Ուրախացավ խիստ Շամիրամ,
Ցնծությանը շրկար չափ,
Ո՞վ կարող էր հայնժամ գապել
Նորա սիրո թունդ և թափ...
«Փա՛ռք ձեզ, աստվա՛ծք, հանգստացավ
Այժմ իմ սիրտն, իմ հոգին,
Զի ես արդեն կարեն կոչվիլ
Այս բոպեից Արայի կին:
Ասա՛, ասա՛, իմ նագելի,
Այժմ ինձի դու կըսիրե՞ս,
Մինչ ե՛րբ, անգութ, դու քո սիրով
Իմ սրտիկը պիտի այրես:
Ես քո կինն եմ այսուհետև,
Դու կատարե իմ ջերմ փափագ,
Քեզ կըբաշխես ես իմ երկիր,
Արքայական իմ գահն ու թագ:
Քեզ կըբաշխես Բաբելոնի
Օղակառույց իմ դրախտը,

Դու կատարե՛ իմ խնդիրքը,
Ինձ շնորհե անվերջ բախտը»:

Ե

Այդ խոսքերով նա մոտեցավ
Արդեն ապշած մեր Հայկազին՝
Եվ տարփավոր յուր թևերը
Կամեր փաթթել նորա վզին:
Իսկ քաջագուն վեհ հերոսը
Այդ խոսքերից խիստ զարմացավ,
Եվ կատաղի բարկությունն
Աչքերումը բորբոքվեցավ:
Եվ նա գոռաց սև անպի պես,
Կորչե՛ հեռու, լկտի դու կին,
Ի՞նչ չար բախտով ես քո այստեղ
Գարշելի դեմքը տեսա կրկին:
Իմ մանկական պսակն անարատ
Ես քո սիրով որպե՛ս պղծեմ,
Նինվեացի ես տրփուհիդ
Անարգությանբ իմ գիրկ ածեմ:
Գնա՛, կորե՛, չե՛ս ինձ պիտո,
Եվ ինձանից դու հեռացի՛ր,
Այդ ցնորամիտ բաղձանքներովդ
Դու ինձ համար մի՛ մտածիր:
Հայաստնի դուստրներից
Ես ունեմ թագուհի արդեն,
Որ սիրասուն ածեց զավակ
Ինձ կուսական յուր արգանդեն»:
Սպառնալից այդ խոսքերը
Շամիրամին չ՛ագդեցին,
Սիրաբորբոք նորա սրտեն
Վառված իղձը չըզատեցին:

Բաբելական աստվածուհիք
Յուր օգնության նա կանչեց,
Խունկ և գոհեր շա՛տ խոստացավ,
Շա՛տ խնդրեց և աղաչեց.
Որ դիցական արբեցությանք
Գինովցնեն այն քաջ հերոս,
Թափեն նորա երակներում
Միրո հեղուկ՝ նեկտար, ամբրոս:
Գուցե դյութված աներևույթ
Հրապույրներով նորա հոգին,
Հակամայից նա կատարե
Վառված իդան յուր փափագին:
Բաբելական աստվածուհիք
Յուրյանց ճիգը դրին ի գործ,
Միրո ախտով կախարդելու
Նորա սիրտն՝ արին մեծ փորձ:

Զ

Հայր աստուծո, մեծն Արամագդ,
Արարատա գագաթեն
Այդ հանդեսը կովի դաշտում
Վաղուց դիտում էր արդեն:
Նորա շուրջը Հայոց երկրի
Բոլորել էին ողջ դիք՝
Հայկ, Անահիտ և Աստղիկ,
Հապետոսթե, յուր որդիք:
Խիստ բարկությանք գնում էր
Նա այն դաշտը արյունոտ,
Ուսկից անթիվ կոտորածի
Գեռ փչում էր մահվան հոտ:
Հանկարծ նորա աչքին դիպավ
Շամիրամա մեծ վրան,

Բարոսական այն հանդեսը
Չարմացք բերեց խիստ նորան:
Նա տեսնում է ախտաբորբոք
Նինվեացի թագուհին,
Որ աշխատում էր կախարդել
Ողջամիտ հայ դյուցազնին:
«Արմենակ», կոչեց Արամագոր,
Վառվեց աչքերը կապուտակ,
Թոհի՛ր, գնա՛ և շուտ հասի՛ր.
Քաղդեացվոց դու բանակ,
Եվ ազատի՛ր Շամիրամից
Իմ գեղեցիկ, քաջ Արան,
Եվ մի՛ թող տուր, որ թագուհին
Յուր սիրով խաբե նորան»:

Է

Արմենակը կատաղաբար
Առեց լախտը ահագին,
Մի բուպեումը նա հասավ
Բաբելացվոց բանակին:
Շուտ նա մտավ Շամիրամա
Գեղեցկազարդ մեծ վրան,
Ուր կախարդիչ սիրո ցնորքով
Դեռ նոր արբված էր Արան:
Եվ Շամիրամը պատրաստվում էր
Սրտի կամքը կատարել,
Արմենակի երևույթը
Նորան ստիպեց դադարել:
Ձեռքը ձգեց նա Արային,
Բռնեց նորա գիսակեն,
Հափշտակած շուտ դուրս հանեց
Քաղդեացվոց բանակեն,

Եվ հողներու թևքի վերա
Տարավ նորան Արարատ,
Շամիրամա չարեն մնաց
Նա միշտ մաքուր, անարատ:
Այնտեղ հայոց աստվածներին
Գիրկ է ածում քաջ Արան,
Քաղցրահնչյուն նվագներով
Ողջունում էին նորան:
Զի նա պահեց միշտ սրբությամբ
Մաքուր ողջախոհություն,
Եվ չաղարտեց յուր պատիվը՝
Դիցական անմահություն:
Այնտեղ յուրյան ընկերացավ
Եվ Նվարդն յուր սիրուն՝
Թագն ու պսակը Հայաստանի
Շքեղագեղ կույսերուն:
Մինչ յոթն օր, յոթն գիշեր
Տոն կատարեն հայոց դիք,
Անուշ քնար հնչվում էր,
Երգում էին դիցուհիք:

Ը

Բարկությունը Շամիրամա՝
Սարսափելի, անպայման,
Հանկարեակր թանկ կորստից,
Ո՛չ չափ ուներ, ո՛չ սահման:
Նա դուրս թռավ յուր վրանեն,
Որպես առյուծ կատաղած,
Մոնչում էր վազվրզելով,
Որպես խելքից ցնորված:
Վազեց, վազեց այն դաշտունը,
Սար և ձոր էր թափառում,

«Արա՛, Արա՛» կոչելուցը
Նա բնավ չէր դադարում:
Ցնորվա՛ծ էր այն խղճալին...
Նա վագում էր դեպի ծով,
Եվ խորության նորա միջին
Մտնել կուզեր անվրդով:
Եվ նա ձգեց ծովի միջում
Յուր հուռուքն ոսկեգույն,
Ալեկոծվեց անհուն ծովը
Եվ լեղի դարձավ իսկույն:
Եվ մարեցան նույն բուսեին
Նորա կրքերը կատաղի,
Եվ Շամիրամ ձևակերպվեց
Անշարժ արձան մի աղի:
Երբ մարմնից բաժանվեցավ
Տարփավոր նորա հոգին,
Նույն բուսեում նա ստացավ
Կերպարանքն աղունակին:
Մինչև այսօր կոկորդային
Բարբառով ասորական
Դեռ կանչում է աղունակը՝
«Վա՛յ, Արա, իմ սիրական...»:
Մինչև այսօր աղունակը
Բորբոքվում է, մրմնջում,
Զի վավաշոտ Շամիրամա
Հոգին կրե յուր միջում: